

ČLANCI I RASPRAVE

Željko Tolić
FRANJEVCI U NAŠIM KRAJEVIMA U 13. STOLJEĆU
Franciscans in our regions in the 13th century

UDK: 272-789.3 (497.5)"12"

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 9/2015.

233

Služba Božja 3/4 115.

Sažetak

Ovaj je članak podijeljen u pet glavnih dijelova. U prvom dijelu autor govori o nenadanom boravku Franje Asiškoga u Hrvatskoj. Drugi dio razrađuje različite predaje koje su povezane s Franjinim boravkom u našim krajevima, dok treći govori o povijesnom utemeljenju samostana u Trogiru, prvom franjevačkom samostanu na našim prostorima. Sljedeći dijelovi, treći i četvrti, govore o širenju franjevačkog pokreta u priobalnom i kontinentalnom dijelu Hrvatske te, naposljetku, o prvoj provinciji kojoj su pripadala Manja braća i njihovi samostani iznoseći, nasuprot starijim i tradicionalnim mišljenjima, novi pogled o pitanju franjevačke Prvoprovincije na hrvatskom tlu.

Ključne riječi: Franjo Asiški, generalni kapitul, Manja braća, provincija, samostan, Prvoprovincija.

UVOD

Jedan od važnijih događaja u životu sv. Franje Asiškoga (1182. – 1226.)¹ zbio se u prvoj polovici travnja 1208. godine,² kad je u crkvi Marije Anđeoske, smještene u asiškom polju i poznatije kao *Porcijunkule*,³ slušao evanđeoski ulomak o poslanju

¹ Među brojnim kronologijama koje postoje o sv. Franji mi se isključivo oslanjamo na onu koju donosi L. DI FONZO, *Per la cronologia di S. Francesco, gli anni 1182 – 1226*, u: *Miscellanea Francescana* (dalje: *MF*), 1 (1901.), str. 1–115.

² L. DI FONZO, *Isto*, str. 82, 113.

³ Obilan popis literature o toj crkvi i kolijevci franjevačkog reda vidi u: *MF*, 1 (1901.), str. 15–18.

apostola (Mt 10, 7 – 10). Slušajući Isusove riječi upućene apostolima, Franjo je doživio osobno prosvjetljenje: duboko je bio uvjeren da preko tih riječi Isus u tom trenutku govori upravo njemu i šalje njega, tako da je odmah poslije tumačenja toga evanđeoskog ulomka,⁴ bilježi prvi Franjin životopisac Toma Čelanski, uskliknuo: "*Hoc est, inquit, quod volo, hoc est quod quaero, hoc totis medullis cordis facere concupisco.*"⁵ Od tog je trenutka apostolsko poslanje postalo i njegovo osobno poslanje, tako da je po asiškim ulicama s velikim žarom počeo propovijedati pokoru.⁶

Uskoro su se Franji pridružili i prvi sljedbenici. Njihov se broj, suprotno njegovim osobnim planovima, stalno povećavao, a on ih je po dvojicu slao na sve strane propovijedati, ne samo riječima već, na poseban način, svjedočanstvom života. Poslanje tih ljudi, koji su postajali pravo bratstvo (*fraternitas*), prvih je godina uglavnom bilo ograničeno na talijanske gradove. I dok je Franjo svoje sljedbenike poticao na evanđeosko savršenstvo i slao ih propovijedati, sam je težio tome savršenstvu i na sve je moguće načine želio nasljedovati Isusa, uključujući i mučeništvo. Da bi postigao "palmu mučeništva", želio je poći na Istok (Sirija, Palestina, Egipat) i tamo propovijedati kršćansku vjeru Saracenima i drugim nevjernicima. Ta želja za propovijedanjem i mučeništvom s vremenom je postala jedna od najdubljih želja njegova duha.

1. FRANJO ASIŠKI U HRVATSKOJ

Ono za čim je Franjo žarko žudio (*maxime flagrans*) ostvarilo se 1212. godine,⁷ kad se Franjo, zajedno s jednim svojim

⁴ Uvaženi franciskanolog K. Esser (u: *Die religiösen Bewegungen des Hochmittelalters und Franciscus von Assisi*, u: *Festgabe J. Lortz herausg. von E. ISELOH und P. MANNS*, II, Baden-Baden, 1958., str. 299.) smatra da je svećenik koji je u Porcijunkuli navijestio i protumačio taj evanđeoski ulomak bio neki Valdenz.

⁵ T. DE CELANO, *Vita prima s. Francisci*, u: *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia* (dalje: AF), vol. 10, Ad Claras Aquas, 1941., str. 19. Drugi Franjini biografi više-manje ponavljaju Čelanskoga: J. DE SPIRA, *Vita S. Francisci*, (AF, 10), str. 342.; H. ABRINCENSIS, *Legenda S. Francisci versificata*, (AF, 10), str. 435.; S. BONAVETURA, *Legenda Maior S. Francisci*, (AF, 10), str. 567.

⁶ "Cum magno fervore spiritus et gaudio mentis coepit omnibus poenitentiam predicare", T. DE CELANO, *Vita prima*, str. 19.

⁷ L. DI FONZO, *Per la cronologia*, str. 104., 113.

pratiteljem,⁸ ukrcao na brod u Anconi⁹ i krenuo na Istok. Međutim, umjesto na žuđeni Istok, Franjo i drugi moreplovci zbog jakog su nevremena, odnosno “protivnih vjetrova”, neočekivano prispjeli u hrvatske krajeve, u Dalmaciju, tj. u zemlju koju Čelanski i drugi Franjini životopisci nazivaju *Sclavonia*.¹⁰ Taj događaj Čelanski opisuje sljedećim riječima: “Sexto namque conversionis suae anno, sacri martyrii desiderio maxime flagrans, ad predi-candam fidem christianam et poenitentiam Saracenis et caeteris infidelibus, ad partes Syriae voluit transfretare. Qui cum navem quamdam, ut illuc tenderet, intravisset, ventis contrariis

⁸ Tko bi bio taj Franjin pratitelj, pouzdano se ne zna. N. Papini (*La storia di S. Francesco d'Assisi*, I, Foligno, 1825., str. 77, bilj. 9) smatra da bi to bio fra Bernard Kvintavalski, budući da je on bio njegov pratitelj na sljedećem putovanju za Maroko; M. Oreb (*Zaslužni članovi hrvatske Provincije sv. Jeronima franjevačka konventualaca od njezina postanka do naših dana*, Split, 1973., str. 51.) i N. M. Roščić (*Počeci Franjevačkog reda u Hrvatskoj*, u: Kačić, 9 [1977.], str. 20.) mišljenja su da bi taj neimenovani pratitelj bio fra Leonard Asiški. Suprotno spomenutim, naše je mišljenje da bi to prije mogao biti Petar Katanski, jedan među prvim Franjinim sljedbenicima, koji je bio pravnik i imao veću naobrazbu od ostalih, što je za putovanje u nepoznati svijet bilo nužnije od jednostavne jednostavnosti. Da bi baš Katanski bio Franjin pratitelj, sugerira nam i činjenica da je on bio u Franjinoj pratnji kad je 1219. po drugi put poduzeo (taj put uspješno) putovanje na Istok.

⁹ Nijedan od prvih Franjinih biografa ne spominje mjesto njegova polaska. Poznato je ipak da su lađe iz Italije prema Istoku polazile uglavnom iz triju talijanskih luka: Venecije, Ancone i Brindisija. Većina franjevačkih pisaca smatra da se Franjo ukrcao u ankonskoj luci. Usp. M. DA CIVEZZA, *Storia universale delle missioni francescane*, I, Roma, 1857., str. 38–39.; G. GOLUBOVICH, *Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa*, I, Quaracchi, 1906., str. 86.; T. LOMBARDI, *Storia del francescanesimo*, Padova, 1980., str. 60.; D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, Rim, 1968., str. 1.; Isti, *Boravak sv. Franje Asiškog u hrvatskim krajevima*, u: *Nova revija*, 5 (1926.), str. 226.; A. MATANIĆ, *San Francesco d'Assisi e le origini minoritiche tra gli Slavi del Sud*, u: *Francesco d'Assisi nella storia: Secoli XIII–XV*, I, 1983., str. 312.; Isti, *Franjevački počeci u Zadru*, u: Zbornik, *Samostan sv. Frane u Zadru*, str. 8., M. OREB, *Zaslužni članovi*, str. 13.; M. OREB, *Slava franjevačke Istre*, Zagreb, 1962., str. 7.

¹⁰ “Sclavonia regio est Europae, quae apud auctores Latinos complectebatur antea Illyricum hodiernum, nempe Dalmatiam, Croatiam, Bosnam, et Sclavoniam propriam; nunc autem multo angustior est, continenteque tantum Sclavoniam propriam, quae pars est regni Hungariae ad meridiem”, M. BAUDRAND, *Lexicon geographicum*, Patavii, 1674., str. 156. Stoga, kad Čelanski i drugi najraniji Franjini životopisci navode *Sclavoniju* kao kraj u koji su “protivni vjetrovi” stjerali Franjinu lađu, misle na područje današnje južne Hrvatske, tj. Dalmaciju, koja se protezala od Istre do albanskog gorja, odnosno od Trsta do Drača u Albaniji. Usp. D. MANDIĆ, *Boravak sv. Franje*, str. 227.; N. M. ROŠČIĆ, *Integrazioni storiche sull'antica Provincia Sclavoniae O. Min.*, u: *MF*, 70 (1970.), str. 405.

flantibus, in partibus Sclavoniae cum caeteris navigantibus se invenit.”¹¹

Iako je ova Čelanova informacija vrlo dragocjena, ona je istodobno i vrlo uopćena, jer on ni jednom riječju ne spominje luku u koju je ta lađa, nošena “protivnim vjetrovima”, prispjela i iz koje je kasnije isplovila iz Hrvatske; nažalost, to pristanišno i odlazno mjesto ne spominju ni drugi Franjini biografi. No nije to i jedina Čelanova neodređenost, jer je on neodređen i kad govori o duljini Franjina boravka na hrvatskoj obali.¹² Uz to, vrlo je šutljiv i o tome što je sveti Asizanin radio i kamo se kretao *in partibus Sclavoniae* čekajući na povratak u Italiju.

Budući da se u nedostatku povijesnih dokaza povijest služi i logičkim pretpostavkama, svrsishodno je u ovom slučaju, kad nedostaju bilo kakve informacije, pretpostaviti da je Franjo, *amore divino fervens*,¹³ to vrijeme iskoristio za propovijedanje u mjestu u kojem se neočekivano našao. Razlog za takvu pretpostavku jednostavan je: među stanovnicima dalmatinskih gradova bilo je svakako i onih, u manjini dakako, koji su ga s lakoćom mogli razumjeti. To nam, uostalom, sugerira i onaj dobrohotni čin nepoznatog dobročinitelja s naše obale o kojemu piše Čelanski, koji je Franji i njegovu pratitelju dao potrebne namirnice prilikom povratka u Italiju. Naime, želeći se uspeti na brod, Franjo i njegova pratitelj bili su grubo odbijeni jer nisu imali dovoljno namirnica za put. Ali, stvar je *divina providentia* spasio upravo taj nepoznati dobročinitelj koji je Franji i njegovu pratiocu dao dovoljno namirnica (*cibaria omnia*) za put.¹⁴ Tko je bio taj

¹¹ T. DE CELANO, *Vita prima*, str. 42.; Isti, *Tractatus de miraculis B. Francisci* (AF, 10), str. 284. Taj Čelanov izvještaj gotovo su doslovno preuzeli drugi Franjini životopisci: J. DE SPIRA, *Vita S. Francisci*, str. 351.; S. BONAVENTURA, *Legenda Maior*, str. 599.; H. ABRINCENSIS, *Legenda S. Francisci*, str. 454.

¹² Suzdržano Tomino pero (*Vita prima*, str. 42.) govori o “modico temporis intervallo”, dok sv. Bonaventura (*Legenda Maior*, str. 599.) piše da je Franjo “cum moram aliquandiu contraxisset ibidem”. U svakom slučaju može se konstatirati da se radilo o boravku od više dana ili tjedana. Usp. N. PAPINI, *La storia*, str. 77.

¹³ T. DE CELANO, *Vita prima*, str. 42.

¹⁴ “Verum illis hoc agere pertinacius recusantibus propter expensarum defectum, sanctus Dei confidens plurimum de Domini bonitate, navem latenter cum socio introvit. Aduit, divina providentia, tunc quidam, omnibus ignorantibus, secum necessaria victus ferens, qui quemdam Deum timentem de navi ad se vocavit et ait ad eum: ‘Tolle tecum haec omnia, et pauperibus his in navi latitantibus necessitatis tempore fideliter exhibebis. Sicque factum est ut, cum, tempestate nimia exorta, per multos dies laborantes in remigando, cibaria omnia consumpsissent, sola pauperibus Francisci cibaria superessent”, T. DECELANO, *Vita prima*, str.

dobrohotni hrvatski dobročinitelj, ostaje nepoznato, ali je logično pretpostaviti da bi mogao biti jedan od slušatelja u kojem je "pretpostavljena" Asižaninova propovijed naišla na plodno tlo te ga potaknula na to dobročinstvo.

No osim te 1212. godine, Franjo je – premda to njegovi životopisci ne navode – najvjerojatnije još dva puta bio na hrvatskom tlu: 1219. i 1220. godine. Naime, na blagdan sv. Ivana Krstitelja 1219. godine Franjo je, u pratnji Petra Katanskoga,¹⁵ ponovno poduzeo putovanje na Istok, među Saracene.¹⁶ Za razliku od prvog pokušaja iz 1212., Franjo je, putujući s križarima, ovaj put prispio na Istok te se u srpnju iskrcao u Akri¹⁷ koja je – nakon pada Jeruzalema (1187.) u ruke sultana Saladina – bila glavni grad latinskog Jeruzalemskog Kraljevstva. Iz Akre je proslijedio u Damiatu, saracensko uporište u Egiptu, gdje se susreo i, prema izvještajima, ugodno razgovarao s egipatskim sultanom.¹⁸ Na Istoku je boravio do proljeća 1220.,¹⁹ a potom se, jednom venecijanskom galijom – uobičajenom morskom rutom preko Krete, Grčke, Albanije i Dalmacije – vratio natrag u Italiju, odnosno Veneciju.²⁰ Imajući, dakle, u vidu činjenicu da je brod, na dugom

42. Usp. Isti, *Tractatus de miraculis*, str. 284–285.; J. DE SPIRA, *Vita S. Francisci*, str. 351–352.; S. BONAVENTURA, *Legenda Maior*, str. 599.

¹⁵ P. E. AUWEILER, *De vitis sanctorum Fratrum Minorum Provinciae Saxoniae*, u: *Archivum Franciscanum Historicum* (dalje: AFH), 18 (1925.), str. 212.

¹⁶ H. FISCHER, *Der heilige Franciskus von Assisi während der Jahre 1219 – 1221. Chronologisch-historische Untersuchungen*, u: *Freiburger historische Studien*, IV, Freiburg, 1907., str. 26–27.; H. DE ROECK, *De normis Regulae O. F. M. circa missiones inter infedele*, Romae, 1961., str. 71.; L. DI FONZO, *Per la cronologia*, str. 114.

¹⁷ Morska ruta od Ancone (gdje se ukrcao) do Akre (u kojoj se iskrcao) dijelom je išla i preko naših krajeva, odnosno duž južnohrvatske obale, s mogućim zastavljanjima u Zadru, Šibeniku, Splitu ili Dubrovniku, prosljeđujući zatim preko Krete i Cipra za Akru.

¹⁸ T. DE CELANO, *Vita prima*, 43–44. U pogledu povijesnog susreta Franje i sultana Al-Kamel Muhameda (1218. – 1238.) za vrijeme Pete križarske vojne: F. GABRIELLI, *San Francesco e l'oriente islamico*, u: *Espansione del francescanesimo tra Occidente e Oriente nel secolo XIII* (Atti del VI convegno internazionale: Assisi 12–14. ottobre 1978), Assisi, 1979., str. 108–122.; I. VASQUEZ JANEIRO, *I francescani e il dialogo con gli Ebrei e i Saraceni nei secoli XIII–XV*, u: *Antonianum*, 65 (1990.), str. 533.–549.

¹⁹ H. FISCHER, *Der heilige Franciskus von Assisi*, str. 42.; L. DI FONZO, *Per la cronologia*, str. 114.

²⁰ A. FORTINI, *Nova vita di S. Francesco*, Roma, 1981., str. 559–560.. Usp. J. BUTURAC, *Gli Ordini religiosi in Croazia*, u: *Croazia sacra*, Roma, 1943., str. 232–255.; A. MATANIĆ, *Del viaggio di san Francesco in Oriente*, u: *Studi e ricerche francescane*, 5 (1976.), str. 253. Za posljednjeg nema nikakve sumnje da je Franjo u

putu od Zapada prema Istoku i natrag, slijedio predviđeni plan putovanja – uz istočnojadransku obalu koja je u mnogočemu bila pogodnija od nerazvedene talijanske obale – s potrebnim zastavljanjima u nekom od naših priobalnih gradova, nedvojbeno je da je Franjo nakon 1212. još dva puta bio u dodiru s hrvatskim stanovništvom.²¹

2. RAZLIČITE PREDAJE O FRANJINU BORAVKU 1212. *IN PARTIBUS SCLAVONIAE*

238

Iz kratkog, i nadasve uopćenog, svjedočanstva prvih Franjinih životopisaca o njegovu neočekivanom i kratkotrajnom boravku *in partibus Sclavoniae* teško je izvući uvjerljive i sigurne dokaze o mjestu u kojem je “Franjina lađa”, zbog jakih vjetrova i olujnog mora, našla sigurno pristanište. Nepoznanica je tim veća što ni u hrvatskoj historiografiji, i crkvenoj i svjetovnoj, ne postoji nikakva, čak ni najmanja poznata zabilješka koja bi se odnosila na taj Franjin dolazak u naše krajeve. Stoga ne čudi da je tu prazninu popunio “franjevački patriotizam” i različite “mjesne predaje” koje postoje u više hrvatskih gradova. Svaka od njih – šest u priobalnom djelu (Rijeka, Zadar, Pašman, Trogir, Split, Dubrovnik) i čak jedna u unutrašnjosti (Zagreb)²² – prisvaja i pripisuje sebi taj neočekivani Franjin posjet i, dakako, osnivanje franjevačkog boravišta baš u toj prigodi. U tome se posebno ističu tri priobalna grada – Zadar, Split i Dubrovnik – jamačno i zbog povijesno-političke i crkveno-kulturne uloge koju su imali tijekom povijesti.

hrvatskim krajevima bio tri puta. Usp. A. MATANIĆ, *750 godina poslije trećeg dolaska sv. Franje u hrvatske krajeve*, u: *Vjesnik Franjevačke provincije sv. Jeronima*, 2 (1971.), str. 84.

²¹ Usp. J. BUTURAC, *Gli Ordini religiosi in Croazia*, u: *Croazia sacra*, Roma, 1943., str. 232–55.; A. MATANIĆ, *Del viaggio di san Francesco in Oriente*, u: *Studi e ricerche francescane*, 5 (1976.), str. 253. Za posljednjeg nema nikakve sumnje da je Franjo u hrvatskim krajevima bio tri puta. Usp. A. MATANIĆ, *750 godina poslije trećeg dolaska sv. Franje u hrvatske krajeve*, u: *Vjesnik Franjevačke provincije sv. Jeronima*, 2 (1971.), str. 84.

²² Usp. *Schematismus seu status localis et personalis Provinciae Franciscanae Sancti Hieronymi in Dalmatia et Histria*, Romae, 1959., str. 9.; K. JURIŠIĆ, *Dolazak sv. Franje Asiškoga u Hrvatsku*, u: *Franjo među Hrvatima*, Zbornik radova franjevačkih zajednica u prigodi 750. obljetnice smrti sv. Franje Asiškoga: 1226–1976., Zagreb, 1976., str. 138.; *Schematismus seu status localis et personalis Provinciae Franciscanae Sancti Hieronymi in Dalmatia et Histria*, Romae, 1959., str. 9.

2.1. Zadarska predaja

Prema toj predaji – koju donosi Donato Fabianich,²³ a potom i drugi – lađa kojom je Franjo 1212. godine pošao na Istok prispjela je u Zadar i Franjo je tom prigodom, dok je čekao na povratak u Italiju, osobno osnovao samostan²⁴ u tom gradu. Naime, nakon prispjeća u Zadar, Franjo je posjetio benediktinke u Samostanu sv. Nikole te čudesno izliječio bolesnu opaticu. Monahinje su mu iz zahvalnosti poklonile jedan dio svoga vrta i jednu kuću blizu crkve sv. Jeronima da ondje sagradi samostan za braću. Štoviše, prema toj predaji, benediktinke su, zadivljene tim čudom, tom prigodom napustile svoje dotadašnje monaško Pravilo i prihvatile Pravilo sv. Klare.²⁵

Međutim, za razliku od predaje – koju prema Fabijaniću “općenito potvrđuju domaći i strani pisci, samostanske i gradske tabele te razni epigrafski spomenici”²⁶ – prvi povijesno poznati dokumenti koji govore o postojanju i djelovanju Manje braće u Zadru potječu iz 1228. Radi se o dvama dokumentima. U jednom se spominju zadarski franjevci, Nikola i Jakomin, koji se, zajedno s drugima, pojavljuju kao svjedoci i mirovni posrednici u svađi između splitskog nadbiskupa Guncela i njegova kaptola.²⁷

²³ D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori dai primordi della loro istituzione in Dalmazia e Bossina*, I, Zara, 1863.; ISTI, *Convento il più antico dei Frati Minori in Dalmazia*, Prato, 1882.

²⁴ U svojim spisima Franjo nikada za prebivalište braće ne upotrebljava riječ “samostan” već “locus”, koja može značiti: koliba, štala, nadstrešnica, spilja ili nešto slično; u tom značenju taj se izraz u njegovim spisima pojavljuje 17 puta. Usp. G. BOVE, *Luogo*, u: *Dizionario francescano*, Padova, 1984., str. 902.

²⁵ D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, str. 16–17.; ISTI, *Convento il più antico*, str. 21–22. Opatica koja je, prema predaji, tada čudesno ozdravila zvala se Marija Zlorad ili de Sloradis. Usp. I. OSTOJIC, *Dodiri između benediktinske i franjevačke ustanove u Hrvatskoj*, u: *Crkva u svijetu*, 1 (1967.), str. 39–49.; ISTI, *Benediktinci u Hrvatskoj*, II, Split, 1964., str. 88. O prijelazu benediktinki iz Samostana sv. Nikole na Pravilo sv. Klare, koji se dogodio pola stoljeća kasnije, točnije 1260., usp. I. OSTOJIC, *Dodiri*, str. 42.; ISTI, *Benediktinci u Hrvatskoj*, II, str. 88.; J. VELNIĆ, *Samostan sv. Frane u Zadru. Povijesni prikaz njegova života i djelatnosti*, u: *Zbornik: Samostan sv. Frane u Zadru*, Zadar, 1980., str. 31.

²⁶ D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 16.

²⁷ “[...] in presencia et testimonio Bartholi Nonensi et Nicolai Scardonensis episcoporum, Nicolai et Jacomini fratrum minorum [...]”, B. RODE, *De antiquitate Provinciae Sclavoniae*, O. F. M. nunc Dalmatiae, u: *AFH* 1 (1908), str. 508. Usp. D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, str. 17.; J. VELNIĆ, *Samostan sv. Frane u Zadru*, str. 32. S obzirom na nadbiskupa Guncela, usp. P. B. GAMS, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae, quotquot innotuerunt a beato Petro apostolo*, Ratisbonae, 1873., str. 420.; C. EUBEL, *Hierarchia catholica Medii Aevi*, I, Monasterii, 1898., str. 483.

Drugi dokument koji spominje franjevački samostan u Zadru jest bula kanonizacije sv. Franje, koja je 1228. poslana *Ad conventum Jaderae*.²⁸

Kako proizlazi iz povijesnih dokumenata, sa sigurnošću se može konstatirati da je 1228. godina *post quem non* za nastanak franjevačkog samostana u Zadru. No budući da se dvojica Manje braće, fra Nikola i fra Jakomin, pojavljuju kao svjedoci i posrednici mira – što upućuje na već stečeni ugled koji se postiže kroz duže razdoblje, a ne u kratkom vremenu – to nam sugerira razložno pretpostaviti da su Manja braća došla u Zadar još za života njihova Utemeljitelja.

2.2. Splitska predaja

Splitska predaja veli da je sv. Franjo 1212. došao u Split i da je kod splitskih stanovnika ostavio čeznutljivu uspomenu.²⁹ Međutim, za razliku od predaje, prva povijesna svjedočanstva o franjevačkoj prisutnosti u Splitu potječu iz nešto kasnijeg vremena, točnije iz 1229. Te je, naime, godine zbog nekih posjeda izbio spor između templara u Vrani i benediktinske opatije u Rogovu kod Biograda. Da bi riješili spor, obje su se strane u postupku složile da će se podložiti odluci koju su trebali, među ostalim, donijeti i dvojca Manje braće.³⁰ Odluka je donesena u prosincu iste godine: u njoj se dvojica Manje braće spominju pod inicijalima “P” i “Z”, bez ikakve druge oznake.³¹ Za našu temu sasvim je nevažno kriju li se pod tim inicijalima zaista “Pavao” i “Zvetko” ili možda neki drugi, što također nije isključeno, koliko je važna činjenica da je franjevačka prisutnost u Splitu započela još za Franjina života. Ugled koji su Manja bra-

²⁸ Bulu – koja se i danas nalazi u zadarskom samostanu: usp. *Inventar pergamena sv. Frane u Zadru*, u: *Samostan sv. Frane u Zadru*, str. 160, bilj. 3. prvi je objavio upravo Fabijanić. O tome: D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori: Documenta*, str. 407–408.; ISTI, *Convento il più antico*, str. 33–34.

²⁹ D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, str. 21.

³⁰ “[...] de assensu et voluntate partium electi sunt arbitri, videlicet dictus dominus Spalatensis archiepiscopus [...] necnon duobus fratribus praedicatoribus et aliis duobus fratribus minoribus [...]”, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, III, Zagreb, str. 311–312.

³¹ “G[uncellus] dei gratia Spalatensis archiepiscopus [...] duo fratres minores P. et Z., fratres ospitalis sancti Johannis [...]”, *Codex diplomaticus*, III, 315–316. Mandić (*Franjevačka Bosna*, str. 18.) sugerira da bi se dvojica manje braće pod inicijalima “P” i “Z” zvali Pavao i Zvetcus, odnosno Cvjetan-Florio.

ća već 1229. godine posjedovala u Splitu pretpostavlja njihov raniji dolazak, makar nekoliko godina prije, dok je još bio živ njihov Utemeljitelj.³²

2.3. Dubrovačka predaja

Kao za samostane u Zadru i Splitu, tako i za prvi franjevački samostan u Dubrovniku, postoji živa predaja, prema kojoj je Franjo u tom gradu boravio, ne jednom, već dva puta: prvi put 1212., kad je lađa zbog nevremena pristala u Dubrovnik, a drugi put sedam godina poslije, tj. 1219., kad je poduzeo drugo (uspješno) putovanje na Istok; tijekom tog putovanja brod je u Dubrovniku napravio kratku pauzu, za vrijeme koje su dubrovačka gospoda Franji iskazala počasti i, slično kao u Čelanovu izvješću, opskrbila ga živežnim namirnicama za nastavak putovanja.³³

Međutim, kao i u prethodna dva slučaja (zadarskom i splitskom), prva povijesno utemeljena informacija koja se odnosi na Manju braću u Dubrovniku potječe iz 1235. i odnosi se na Samostan sv. Tome, smještenom *extra Epidauri urbem*, u zapadnom podgrađu koje se naziva "Pile" ili preciznije na mjestu koje se u narodnom jeziku zove "Jamine". Godine 1317. taj je samostan srušen kako ne bi poslužio kao uporište srpskom kralju Urošu II. u opsadi Dubrovnika. Slijedeće godine, dopuštenjem avinjonskog pape Ivana XXII., sagrađen je novi samostan posvećen sv. Franji: ovaj put unutar gradskih zidina, gdje se i danas nalazi.³⁴

³² D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, str. 18.; A. MATANIĆ, *S. Francesco 'Assisi e le origini minoritiche*, str. 314.; N. M. ROŠČIĆ, *Integrazioni*, str. 409. Za razliku od njih, M. Žugaj (*I Conventi dei Minori Conventuali trai i Croati dalle origini fino al 1500*, u: *Quaderni Francescani*, 18, Roma, 1989., str. 155.) nastupa uistinu hrabro kad veli da je splitski samostan osnovan čak oko 1217. godine.

³³ G. CUSMICH, *Cenni storici sui Minori Osservanti di Ragusa*, Trieste, 1864., str. 9.; D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 24–25. Međutim, ne nedostaje i onih koji smatraju da bi Franjo u Dubrovniku bio čak tri puta, primjerice S. Dolci, prema kojemu bi treći Franjin boravak u Dubrovniku bio 1220., prigodom njegova povratka s Istoka u Italiju. On piše: "Tertio tandem, cum anno 1220. Creta solvens Venetias appulit, Italiamque remeavit", S. DOLCI, *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae Ordinis Minorum S. P. N. Francisci*, Neapolis, 1746., str. 12.

³⁴ S. DOLCI, *Monumenta historica*, str. 13.; M. BRLEK, *Conventus S. Francisci Ragusii (Dubrovnik) historica lineamenta*, u: *Miscellanea Melchior de Pobladura*, I, Romae, 1964., str. 426.; G. CUSMICH, *Cenni storici*, str. 9.; J. VELNIĆ, *Samostan Male braće u Dubrovniku – povijesni prikaz života i djelatnosti*, u: *Zbornik, Samostan Male braće u Dubrovniku*, Zagreb, 1985., str. 100.

3. FRANJEVAČKI SAMOSTAN U TROGIRU

Nasuprot gornjim predajama i, kako smo vidjeli, sasvim drukčijim povijesnim dokazima, postoji jedan drugi *locus franciscanus* o kojemu ne postoji predaja već povijesna činjenica; *locus*/samostan koji je, kronološki gledano, stariji od svih gore navedenih i, općenito, prvi franjevački samostan *in orbem franciscanum* izvan talijanskih granica. To je samostan *Marije Anđeoske* (kasnije sv. Franje i sv. Lazara) u srednjevjekovnom Trogirskom polju, na mjestu gdje se danas nalazi župna crkva Gospe od Anđela. Godina osnutka toga samostana, kako to na indirektnan način dokazuje "otac hrvatske historiografije" Ivan Lučić, jest 1214. Do te godine Lučić je došao na temelju pisma što ga je ondašnji provincijal Manje braće u Dalmaciji, fra Rajmund iz Viterba,³⁵ u studenom 1420. uputio venecijanskoj Vladi tražeći od nje, među ostalim, da konačno odredi jedno stabilno mjesto za trogirске franjevence koji su, kako piše provincijal, kroz proteklih 206 godina morali više puta mijenjati mjesto svoga boravka.³⁶ Na temelju toga, Lučić je od godine slanja toga pisma, tj. 1420., oduzeo tih 206 godina o kojima govori provincijal fra Rajmund. Rezultat toga izračuna je 1214. godina, odnosno godina kad je trogirski plemić Desa, u dogovoru sa svojom suprugom Stanom, sagradio prvo boravište i crkvu za Manju braću izvan trogirskih gradskih zidina.³⁷

Budući da nije imao potomstva, Desa, sin pokojnog Luke, uz suglasnost svoje supruge dvadeset godina poslije, tj. 1234., sastavio je oporuku prema kojoj svu svoju imovinu ostavlja Manjoj braći kojima je još za života sv. Franje, kako izričito navo-

³⁵ Prema *Series provincialium*, fra Rajmund je službu provincijala obnašao od 1418. do 1421., kad je postao biskup u Kotoru. Usp. P. B. GAMS, *Series episcoporum*, str. 398.; C. EUBEL, *Hierarchia catholica*, I, str. 184.; D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, II, Zara, 1864., str. 377.; *Schematismus Prov. S. Hieronymi in Dalmatia*, str. 24.; M. OREB, *Zaslужni članovi*, str. 70.

³⁶ Provincijal fra Rajmund obraća se Vladi Republike Venecije jer se Dalmacija od godine 1409. nalazila pod njezinim dominijem. Kako je poznato te je godine hrvatsko-ugarski kralj Ladislav Napuljski prodao Veneciji sva prava na Dalmaciju za 100 000 dukata. Kupivši prava na Dalmaciju, Venecija je željela ući u pos jed nad cijelom istočnojadranskom obalom. Kako je temeljem toga kupoprodajnog ugovora Trogir 1420. došao pod venetsku vlast, fra Rajmund se obraća novom gospodararu da, nakon učestalih seljenja, konačno odredi mjesto boravka za Manju braću u Trogiru.

³⁷ M. OREB, *Zaslужni članovi*, str. 14., bilj. 13; M. ŽUGAJ, *I conventi*, str. 16–162.; N. M. ROŠČIĆ, *Počeci*, str. 15–16.

di u svojoj oporuci, na slavu Božju i čast Blažene Djevice Marije sagradio boravište i crkvu, koju je posvetio trogirski biskup Treguan (1206. – 1255.).³⁸

4. FRANJEVAČKO ŠIRENJE U HRVATSKIM KRAJEVIMA

Broj franjevačkih boravišta, odnosno samostana u hrvatskim krajevima u 13. stoljeću bio je u stalnom porastu, kako u priobalnom tako i u kontinentalnom dijelu Hrvatske.³⁹

4.1. U priobalnom dijelu

243

Priobalje je kolijevka franjevaštva u hrvatskim krajevima. Tu su nastali prvi samostani i odatle se franjevaštvo širilo prema unutrašnjosti, tj. prema kontinentalnom dijelu Hrvatske i u Bosnu. Tom su širenju pogodovale društveno-političko okolnosti, blizina dviju obala (istočnojadranske i zapadnojadranske) kao i činjenica da je manji dio stanovništva na našoj strani obale poznao talijanski jezik. Sve je to išlo u prilog širenja franjevačkog pokreta i Manje braće koja su bez većih poteškoća mogla razviti svoje apostolsko djelovanje u narodu koji ih je prihvatio kao *filios spirituales*, kako ih naziva trogirski plemić Desa u svom oporučnom pismu. Do kraja 13. stoljeća na istočnojadranskoj su strani nastali samostani:⁴⁰ u Puli (osnovan oko 1226.), u Poreču (oko 1226.), u Kopru (oko 1226.), u Miljama (oko 1226.), na oto-

³⁸ "Anno Incarnationis D. N. Jesu Christi milesimo duecentesimo trigesimo quarto [...]. Ego Dessa Luce quondam filius [...] assensu domine Stane uxoris meae requisito [...] adoptans loco carnalium filiorum, quibus careo, spirituales filios, imo patres, fratres scilicet minores, ad quorum receptaculum et utilitatetem ecclesiam ad honorem dei et gloriosae virginis Mariae cum murorum ambitu et domibus fabricavi prope civitatem Traguriensem, et adhuc feliciter in carne vivente qui minorum fratrum ordinis et religionis primus prelatus extitit et minister per manum Treguani memorati episcopi eandem ecclesiam faciens consecrari", CD, III, str. 398.; D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, IV, str. 339.; D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 36. S obzirom na biskupa Treguana usp. P. B. GAMS, *Series episcoporum*, str. 424.; C. EUBEL, *Hierarchia catholica*, I, str. 157.

³⁹ U novije vrijeme o franjevcima u kontinentalnoj Hrvatskoj višekratno je pisao E. Hoško. Usp. E. HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.; ISTI, *Slavonska franjevačka učilišta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.

⁴⁰ Usp. M. OREB, *Zaslužni članovi*, str. 17–18.; M. ŽUGAJ, *Hrvatska provincija franjevac konventualaca*, u: *Hrvatska Provincija franjevac konventualaca nekad i danas*, Zagreb, 1989., str. 24–30; Isti, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 76–175.

ku Cresu (oko 1240.), na Rabu, koji je prethodno pripadao benediktincima, a od 1287. franjevcima koji su na tom otoku bili i prije ulaska u posjed toga benediktinskog samostana; samostan na Krku (prva vijest potječe iz 1284., ali su franjevci na taj otok stigli još ranije), samostan u Senju, koji su osnovali Frankopani 1297. godine; samostan u Kotoru, koji je 1288. osnovala kraljica Jelena Anžuvinska (Jelena je osnovala i samostane u Baru, Ulcinju, Skadru i Draču, premda su franjevci u tim krajevima bili prisutni i prije ustanove samostana); na otočiću Daksi kraj Dubrovnika (1291.); u Šibeniku (1221.);⁴¹ u Bribiru (osnovan prije 1247.); u Skradinu (osnovan prije 1299.).

4.2. U kontinentalnoj Hrvatskoj

Većina povijesnih istraživanja o franjevačkim početcima u Hrvatskoj većinom je bila zaokupljena južnom Hrvatskom, odnosno Dalmacijom, kao kolijevkom franjevačkog pokreta u Hrvatskoj, iz koje su Manja braća odlazila u druge hrvatske krajeve, uključujući i sjevernu Hrvatsku.

Istražujući početke franjevačke prisutnosti na području sjeverne Hrvatske, iznenađuje činjenica da mnoga franjevačka borišta u tom dijelu hrvatske imaju početke upravo u 13. stoljeću.

⁴¹ Uz spomenute predaje i Šibenik ima svoju predaju koja osnutek prvoga franjevačkog *locusa* u tom gradu indirektno povezuje uz dolazak sv. Franje u naše krajeve 1212. godine. Samostan je, prema predaji, osnovao fra Florio, pratitelj sv. Franje; uz šibenski, fra Florio je, veli ta predaja, osnovao i Samostan sv. Dujma na otoku Pašmanu, gdje počivaju njegovi zemni ostaci. Prema jednoj drugoj predaji, koju donosi šibenski biskup Fosco, samostan je 1221. osnovao blaženi Adam: on je, prema spomenutom biskupu, bio učenik sv. Franje te je osnovao šibenski samostan prilikom svojega putovanja po Dalmaciji. S obzirom na prvu, riječ je o vrlo staroj predaji, koja ipak ne nalazi uporišta u povijesnim izvorima, tim više što fra Florio, kao Franjina pratitelj, ne spominje nijedan suvremeni izvor. Što se tiče druge, biskup Fosco u pravu je s obzirom na godinu osnutka šibenskog samostana, jer je 1221. godina općenito prihvaćena kao godina nastanka franjevačkog samostana u šibenskom predjelu "Psare" (izvan gradskih zidina) ili godina dolaska prvih franjevacu u Šibenik. U prilog tome govori i činjenica da je prvi naslovnik samostana bio sv. Andrija ili sv. Mihovil, a ne sv. Franjo, koji je tada još bio živ. Tek nakon Franjine kanonizacije (1228.) šibenski samostan nosi njegovo ime. Usp. M. OREB, *Samostan sv. Frane u Šibeniku*, u: *Kulturna baština sv. Frane u Šibeniku*, Zadar, 1968., str. 8.; A. SARTORI, *La provincia del Santo*, Padova, 1958., str. 270.; D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 24.; *Isto*, II, str. 53. te bilj. 2, str. 59.; J. R. H. MOORMAN, *Medieval Franciscan Houses*, New York, 1983., str. 445. Suprotno općem mišljenju, Žugaj (*I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 151.; *Hrvatska Provincija franjevacu konventualaca*, str. 29.) smatra da je šibenski samostan osnovan godinu dana ranije, tj. 1220.

Razumljivo je da ona nisu odmah bila stalna, već se radilo o kakvom skloništu, nekoj kući na gradskoj periferiji ili, u najboljem slučaju, nekom napuštenom benediktinskom samostanu.⁴² Poslije kratke, i po posljedicama strašne, provale Tatara u te krajeve (1241./42.),⁴³ Manja braća napuštaju njihova prvotna boravišta na periferiji te preseljavaju unutar gradskih zidina smještajući se u stalne samostane.

Samostan u *Zagrebu*. Unatoč (malo uvjerljivoj) predaji prema kojoj je samostan u Zagrebu osnovao sv. Franjo,⁴⁴ taj samostan ipak pripada u skupinu prvih franjevačkih boravišta u kontinentalnoj Hrvatskoj i sigurno je postojao prije tatarske provale.⁴⁵ Najvjerojatnije je osnovan oko 1220., za vrijeme drugoga franjevačkog poslanstva u sjevernu Hrvatsku.⁴⁶

⁴² V. BELAJ, *Razvoj franjevaštva na području hrvatske Provincije sv. Ćirila i Metoda*, u: *Franjevci hrvatske Provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 1992., str. 18.; I. OSTOJIĆ, *Dodiri*, str. 45–46.

⁴³ O tatarskoj provali, među ostalim: O. RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII*, II, Lucae, 1747., str. 260–261.

⁴⁴ Usp. K. JURIŠIĆ, *Dolazak sv. Franje*, str. 138.

⁴⁵ V. BELAJ, *Razvoj franjevaštva*, str. 18.

⁴⁶ M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 172. Naime, na generalnom kapitulu u Asizu 1217. godine odlučeno je da Manja braća pođu u političku i zemljopisnu Ugarsku. No kako je to poslanstvo bilo nepripremljeno, jer Manja braća nisu poznavala jezik ni druge okolnosti zemlje u koju idu, ono nije ni dospjelo do ugarskog kraljevstva: doživjelo je krah i potpuno propalo negdje *in Slavoniae montibus*. Oko tri godine poslije poduzeto je novo poslanstvo, ali ne više preko Drave i Dunava, tj. u ugarsko kraljevstvo, već u kontinentalnu Hrvatsku. To (drugo) poslanstvo činila su Manja braća iz Dalmacije, koja su – za razliku od Manje braće iz prethodnog (neuspjelog) poslanstva – poznavali jezik, običaje, kulturu, ekonomsko i političko stanje svojih sjevernih sunarodnjaka: na čelu tog poslanstva nalazio se provincijal Manje braće u Dalmaciji, Ivan iz Francuske, koji se potpuno posvetio širenju i učvršćenju Reda u kontinentalnom dijelu Hrvatske, gdje ga je i smrt snašla: preminuo je 1227. u samostanu u Srijemskoj Mitrovici, a sahranjen u Francavilli, današnjem Mandelosu nedaleko od Srijemske Mitrovice. O neuspjehu prvog poslanstva: *Chronica fratris Jordani*, ed. H. Boehmer, Paris, 1908., br. 6, str. 6–7. (hrvatski prijevod u: *Franjevački izvori*, Sarajevo – Zagreb, 2012., str. 1597–1621.); *Chronica fratris Nicolai Glassberger*, u: *Analecta Franciscana* (dalje: AF), II, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1887., str. 9. O drugom poslanstvu i provincijalu Ivanu iz Francuske: B. DE PISA, *De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Iesu*, u: AF, IV, str. 555.; M. DA FLORENTIA, *Compendium Chronicarum Ordinis Fratrum Minorum*, u: AFH 2 (1909.), str. 467.; M. DA LISBOA, *Delle Croniche de' Fratri Minori*, trad. H. Diola, Venetia, 1589., str. 496.; A. A. MONASTERIO, *Martyrologium Franciscanum*, Parisiis, 1653., str. 627.; P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis libri tres*, Venetiis, 1586., str. 293.; *Chronica XXIV Generalium Ordinis Minorum*, u: AF, III, str. 529–530.; L. LEMMENS, *Fragmenta minora – Catalogus sanctorum fratrum minorum, quem, scriptum circa 1335, Romae, 1903.*, str. 33.; M. ŽUGAJ, *San Francesco in Croazia e la Protoprovincia Croata (1217 - 1239)*, u: *Miscellanea*

Samostan u *Srijemskoj Mitrovici*. Također pripada u prvu skupinu te je, uz zagrebački, jedan od prvih samostana u kontinentalnom dijelu, osnovan oko 1220./21.; u njemu je 1227. godine umro predvodnik drugoga (uspješnog) poslanstva, provincijal Ivan iz Francuske.⁴⁷

Samostan u *Mandelosu* (lat. Francavilla, Vila Franca, Caravilla). U njemu je sahranjen prvi provincijal Ivan iz Francuske.⁴⁸

Samostan u *Varaždinu*. Također pripada među prve samostane u sjevernoj Hrvatskoj. General franjevačkog reda Franjo Gonzaga piše da je taj samostan nekoć pripadao viteškom redu ivanovaca ("Varasdiensis conuentus qui et patrum Cruciferorum aliquando fuit"), ali su se u njemu nastanili franjevci još za Franjina života ("a tempore Seraphici patris Francisci habitus dicitur").⁴⁹ Uzimajući *ad litteram* te Gonzagine riječi, neki uistinu misle da je samostan u Varaždinu osnovan još za Franjina života,⁵⁰ dok drugi misle da se to dogodilo između 1239. i 1270. godine, odnosno za vladavine hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV. (1235. – 1270.).⁵¹

Francescana, 82 (1982.), str. 257–258.; ISTI, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 133.

⁴⁷ M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 133.

⁴⁸ P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 293–294.; M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 131.

⁴⁹ F. GONZAGA, *De origine Seraphicae Religionis franciscanae, Eiusq; progressibus, de Regularis Observantiae institutione, forma, administrationis, ac legibus, admirabiliaque eius propagatione*, Venetiis, 1603., br. 23, str. 592. Franjo Gonzaga, sin Karla Gonzage iz ogranka Gazzolo i Sabbioneta, rodio se 31. srpnja 1546. u Gazzolu, kod Mantove. U dobi od jedanaest godina poslan je na španjolski dvor kod kralja Filipa II. Godine 1562. obukao je franjevački habit u Alcalá de Henares zamijenivši krsno ime Hanibal u Franjo. Za svećenika je zaređen 1570. Tri godine kasnije vratio se u Italiju te se inkardinirao u Venetsku provinciju, koju je kao provincijal vodio od 1577. do 1579. Po izboru za generalnog ministra na kapitolu u Parizu 27. studenoga 1579., neumorno je vizitirao samostane po Italiji, Francuskoj, Španjolskoj, Njemačkoj i Flandriji. Zalagao se za jedinstvo Reda te slao Manju braću u misije u Kinu, Brazil i Filipine. Papa Siksto V. imenovao ga je 1587. biskupom u biskupiji Cefalù, iz koje ga je Klementa VIII. premjestio 1593. u Mantovu. Sazivao je sinode i osnivao sjemeništa za odgoj i izobrazbu svećenika, i u Cefalù i u Mantovi. Klement VIII., zajedno s firentinskim kardinalom Aleksandrom de' Medici, poslao ga je u diplomatsku misiju u Pariz, kao posrednika u mirovnim pregovorima između Francuske i Španjolske. Umro je 11. ožujka 1620. u Mantovi, na glasu svetosti. D. BISOGNIN, *L' altro santo Gonzaga*, ed. Lief, Vicenza, 2005.

⁵⁰ M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 166.

⁵¹ P. CVEKAN, *Djelovanje Franjevaca u Varaždinu*, Varaždin, 1978., str. 46. Prema Cvekanovu mišljenju, franjevci se po dolasku u Varaždin nisu naselili na ruševinama samostana ivanovaca jer, smatra on, taj viteški red nikada nije imao samo-

Samostan u *Virovitici* (lat. Vereuca). Prema nekima taj je samostan, između 1242. i 1270., podigla kraljica Marija, supruga Bele IV., kojoj je pripadao grad,⁵² a drugi misle da je osnovan oko 1225., odnosno na početku Marijina braka s Belom IV.⁵³

Samostan u *Požegi* (*conventus Poseganus*). Osnovao ga je 1285. godine kralj Ladislav IV. "Kumanac". Gonzaga piše da je "Poseganorum sumptibus ab antiquao aedificatus est".⁵⁴ Dva notarska spisa iz 1305. spominju požar koji je zahvatio samostan navodeći da je tom prigodom izgorjela samostanska crkva i da su uništeni svi spisi koje su vjernici ostavljali na čuvanje u sakristiji crkve: "[...] quod per combustionem monasterii beati Demetrii martyris videlicet fratrum Minorum de Posegaur in sacristia ipsius ecclesie omnes littere ipsorum combuste et anichilate".⁵⁵

Samostan u *Našicama* (lat. Nerthem, Nesicae, conventus Nechsenius). Gonzaga piše da je taj samostan nastao "ex diversis fidelium eleemosynis", između 1275. i 1285.⁵⁶ Bio je jedan od važnijih samostana, jer su se u njemu, u prvoj polovici 14. stoljeća (1321., 1323., 1337.), održavali kapituli *Provinciae Ungariae*.⁵⁷

Samostan u *Koprivnici*. Sagrađen je 1292., za vladavine hrvatsko-ugarskog kralja Andrije III. (1290. – 1301.) "Venecijanaca", posljednjeg hrvatsko-ugarskog vladara iz dinastije Arpadovića te slavonskog bana Henrika Gisinga, koji od 1273. do 1309. bio *banus totius Sclavoniae*.⁵⁸ Gonzaga ne spominje kralja već

stan u Varaždinu, pobijajući time ne samo Gonzagino pisanje, već i mišljenje koje je iznio K. Filić (*Franjevci u Varaždinu. Povijest franjevačke crkve i samostana*, Varaždin, 1944., str. 13.), prema kojemu su franjevci došli u Varaždin oko 1244., poslije povlačenja Tatara 1242. te se nastanili na ruševinama ivanovskog samostana, srušenog u vrijeme tatarske invazije.

⁵² P. CVEKAN, *Virovitica i Franjevci*, Zagreb, 1977., str. 62.

⁵³ M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 168.

⁵⁴ F. GONZAGA, *De origine*, br. 36, str. 592.

⁵⁵ P. CVEKAN, *Franjevci u Požegi*, Slavonska Požega, 1983., str. 46–48.; M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 145.

⁵⁶ F. GONZAGA, *De origine*, br. 24, str. 592.

⁵⁷ P. CVEKAN, *Franjevci u Abinim Našicama*, Našice, 1981., str. 34–35.

⁵⁸ "Anno vero nonagesimo supra duodeciescentum sub Andrea tertio, dicto Veneto, Croatiae bani fuere Joanes et Henricus, ignoti tamen cognominis, qui in civitate Caprocensis Monasterium nobile Fratribus Franciscanis extruxerant", P. CVEKAN, *Koprivnica i Franjevci*, Koprivnica, 1989., str. 55. O banu Gisingu usp. F. ŠIŠIĆ, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1975., str. 200.; N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., str. 278.

samo bana te veli: “Conventus Chapronschi per banum Herium fundatus asseritur.”⁵⁹

Samostan u *Grabovniku* (u latinskim izvorima: Gorbounuk, Gurbonak, Gurbonich; danas Kloštar Podravski). Samostan je 1294. podigao kralj Andrija III.⁶⁰ Iz jednog notarskog spisa iz 1295., koji pretpostavlja jedan raniji spis, doznaje se da je sudac Tiburtije (Thyburtius) ostavio eremitima kopiju spisa “sub tribus sigilis videlicet eiusdem magistri Thyburtii et domus seu conventus ordinis minorum de Gurbonuk ac comitis Matye consignato videmus oculata fidei contineri”.⁶¹

Samostan u *Kostajnici* (conventus Costaniensis). Prema Gonzagi taj je samostan “ab antiquo etiam fundatus, ac praecedenti coaeuus”,⁶² dok neki misle da je osnovan između 1285. i 1292. godine.⁶³

Samostan u *Zemunu* (lat. Zemlin/i/um, Semplinum, Ceplinum). Osnovan je potkraj 13. stoljeća. Neki smatraju da je suvremenik samostana u Mandelosu.⁶⁴

U 14. stoljeću broj se franjevačkih samostana u kontinentalnoj Hrvatskoj još više uvećao. Spomenimo ih ukratko: Bač (conventus Bachiensis: 1301.), Banovci (conventus Banensis: 1301.), Tordinci (lat. Rodua, de Tadia: prije 1340.), Vrdnik (lat. Rednich, Reduith: prije 1340.), Ilok (conventus Vilachensis: 1349.), Banoštor (lat. Covinum, Chovinum: 1370.), Ludbreg (conventus Lubreganus: 1373.).⁶⁵

S obzirom na djelatnost Manje braće u ovom području, pouzdano se može reći da se ona odvijala prema prilikama mjesta i vremena te u skladu s franjevačkim pozivom i poslanjem. Bili su

⁵⁹ F. GONZAGA, *De origine*, br. 35, str. 592.

⁶⁰ L. WADDINGUS, *Annales Minorum seu trium Ordinum a S. Francisco institutorum*, V, str. 370.

⁶¹ P. CVEKAN, *Franjevci u Abinim Našicama*, str. 34.; M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 116–117.

⁶² F. GONZAGA, *De origine*, br. 37, str. 592. Dva prethodna samostana (“praecedenti coaeuus”), na koja se Gonzaga referira, samostani su u Požezi (br. 36, str. 592.) i Koprivnici (br. 35, str. 592.).

⁶³ P. CVEKAN, *Franjevci u Požezi*, str. 48.

⁶⁴ AA. VV., *Domovi hrvatske franjevačke Provincije sv. Ćirila i Metoda*, u: *Franjevci hrvatske Provincije sv. Ćirila i Metoda*, str. 189.; M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 174.

⁶⁵ Usp. F. GONZAGA, *De origine*, br. 10, 11, 25, 53, str. 591–593.; A. SEKULIĆ, *Drevni Bač*, Split, 1978., str. 35.; AA. VV., *Domovi hrvatske franjevačke Provincije sv. Ćirila i Metoda*, str. 166.; M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 80., 160., 170.

uključeni u različite pastoralne aktivnosti (propovjednici, ispovjednici, djelateli sakramenta) te su se isticali kao promicateli pobožnosti, osobito onih koje je prakticirao i na ostalu braću prenio njihov Utemeljitelj. Svojim životom i pastoralnim zalaganjem – sažetim u načelu: *contemplatio in actio* – znatno su pridonijeli oživljavanju kršćanskog i crkvenog života na tim prostorima, osobito poslije velikih nedaća što ih je za sobom ostavila provala Tatara.⁶⁶ Uz spomenute aktivnosti, Manja braća iz kontinentalne Hrvatske, zajedno s onima iz južne Hrvatske, od kraja 13. stoljeća preuzimaju još jedno vrlo delikatno poslanje: postaju istražitelji heretičke zloće (*inquisitores haereticæ parvitatis*) u Bosni.⁶⁷

5. PROVINCIJA KOJOJ SU PRIPADALI GORE SPOMENUTI SAMOSTANI

Širenje franjevačkog reda u 13. stoljeću u našim krajevima te, s tim u vezi, nastanak brojnih samostana spontano traži odgovor na neka pitanja: kojoj su provinciji ti samostani pripadali, kad je ta provincija osnovana, kako se zvala i kuda se protezala? Ta pitanja, dakako, nisu nova. Njima su se i do sada bavili brojni franciskanolozi i povjesničari, inozemni i domaći, iznoseći različita viđenja i tvrdnje, tako da bi se moglo reći: koliko glava, toliko i mišljenja.⁶⁸ Da bi se kronološki-povijesno i logički odgovorilo na ta pitanja, nužno je poći na izvor s kojega je u stvari sve i poteklo, a to je generalni kapitul Manje braće 1217. godine.

5.1. Generalni kapitul 1217. i provincija in Ungariam

Kada se Red uvećao, kako brojem tako i zaslugama, Franjo je na Duhove, 14. svibnja 1217., zazvao u kolijevci Reda (Porcijunkuli) opći ili, prema ustaljenoj franjevačkoj terminologiji,

⁶⁶ U Zagrebačkoj biskupiji vrlo sklonim prema Manjoj braći iskazivao se biskup Stjepan II., *solemnis homo*, koji ih je angažirao na raznim pastoralnim područjima u svojoj biskupiji. Usp. A. DABINOVIĆ, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb, 1940. (prettisak: 1990.), str. 194.

⁶⁷ E. HOŠKO, *Pastoralno djelovanje u prošlosti i sadašnje apostolsko služenje, u: Franjevci hrvatske Provincije sv. Ćirila i Metoda*, str. 44.

⁶⁸ Od inozemnih tim su se pitanjem bavili i o tome pisali irski franjevac i začetnik franjevačkih "Annala" Luka Wadding, zatim general franjevaca konventualaca Nikola Papini, Jeronim Golubović, njemački franjevac Herbert Holzapfel. Istim tim pitanjima bavili su se i domaći autori: Donato Fabijanić, Josip Milošević, Benedikt Rode, Marin Oreb, Atanazije Matanić, Dominik Mandić, Justin Velnić, Dionizije Drnić, Bazilije Pandžić, Marjan Žugaj, Nikola Mate Rošćić, Emanuel Hoško i drugi.

generalni kapitul. Na njemu su izabrani provincijali, odnosno “provincijalni ministri” (*minister provincialis*) koji su po završetku kapitula, s dodijeljenom im braćom, poslani “na sve strane svijeta”.⁶⁹ Time je Red podijeljen na *provincije*⁷⁰ u kojima su *fratres*, pod vodstvom provincijalâ,⁷¹ trebali pružati kršćansko svjedočanstvo života u zemljama u koje su poslani. Među zemljama u koje su Manja braća, po želji svoga Utemeljitelja, tada poslana bila je i Ugarska: “[...] frater Franciscus in capitulo habito apud Sanctam Mariam de Porciuncula misit fratres in Franciam, in Theutonium, in Ungariam, in Hyspaniam et alias provincias Ytalie, ad quas fratres non pervenerant.”⁷²

Od novoosnovanih provincija, šest ih je bilo s ovu stranu Alpa (tzv. *cismontanske*), a šest u prekoalpskim područjima (tzv.

⁶⁹ “[...] et multiplicatis numero, et merito fratribus, electi fuerunt Ministri, et missi cum aliquot fratribus, quasi universas per mundi provincias, in quibus fides Catholica colitur, et servatur”, *Sancti Francisci legendam trium sociorum*, Fuliginiae, 1898., br. 62, str. 85. *Legenda trojice drugova* prevedena je i na hrvatski jezik (*FI*, str. 535–579.).

⁷⁰ G. DE PARIS, *Histoire de la Fondation et de l'Évolution de l'Ordre des Frères Mineurs au XIIIe siècle*, Istituto storico dei Cappuccini, Roma, 1982., str. 13. Riječ je o vrlo važnom koraku, koji jasno potvrđuje kreativnost i osjećaj prilagodbe povijesnom trenutku, kako samoga svetog Franje tako i njegovih sljedbenika, jer se tim činom uveo potpuno nov ustroj u monašku tradiciju, osobito ako se zna da u tim novim regionalnim okruzima braća i nadalje, za razliku od monahâ i monaške tradicije, nisu bila nastanjena u stalnim boravištima. Radi efikasnije organizacije, provincije su, na unutarnjem planu, ubrzo podijeljene na manje područne jedinice – tzv. *kustodije* – na čijem se čelu nalazio kustod (*custos*), koji je bio podložan provincijalnom ministru. Usp. G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco: Storia dei frati Minori e del francescanesimo sino agli inizi del XVI secolo*, Edizioni Francescane, Padova, 2003., str. 75–76.; L. IRIARTE, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 37.

⁷¹ Zadaća provincijalâ sastojala se u tome da primaju nove članove, da imenuju propovjednike, opominju i popravljaju braću, razmještaju ih po provinciji i šalju ih u nove misijske krajeve. Ta njihova odgovorna zadaća, donesena tada na kapitul, našla je kasnije mjesta i u *Nepotvrđenom pravilu* (pogl. 4, 5, 17 u: *FI*, str. 162–163., 170–171.).

⁷² *Chronica fratris Jordani*, br. 3, str. 3. Prema ovoj *Kronici* – čiji je autor (Jordan) rođen oko 1195. u lanu, malom mjestu u Spoletskoj dolini – taj se kapitul Manje braće slavio *anno vero Domini 1219*, tj. deset godina nakon Franjina obraćenja. Međutim, izdavači talijanskih *Fonti Francescane* s pravom smatraju da je kroničar Jordan pogriješio u računanju desete godišnjice Franjina obraćenja te ga u tom smislu ispravljaju i vele: “l’anno X dalla sua conversione è il 1217 (o 1216)”, *Fonti Francescane*, II, Assisi, 1977., bilj. 11, str. 1972. Osim Boehmera, Jordanova se Kronika (premda nepotpuna) nalazi i u *Analecta Franciscana*, I, Quaracchi, 1885., str. 1–19. Od raznih izdanja na talijanskom jeziku najbolje se, s komentarom, nalazi u već spomenutim *Fonti Francescane* (str. 1972–1210), koje su slijedili i prevoditelji naših *Franjevačkih izvora* (str. 1594–1621.). Mi se u ovom izlaganju oslanjamo na Boehmerovo izdanje.

ultramontanske): jedna od provincija iz posljednje skupine bila je *Provincia Hungariae*.⁷³ Po završetku kapitula provincijali su se, sukladno kapitulskoj odluci, uputili u svoja odredišta vodeći sa sobom braću koja su im bila dodijeljena. Međutim, dogodilo se da su Manja braća koja su poslana u Ugarsku naišla su na različite teškoće pa je njihovo poslanstvo neuspješno završilo *in Slavoniae montibus*, tj. negdje na hrvatskom području, poslije čega su se obeshrabreni vratili u Italiju.⁷⁴ Sličan, čak i gori ishod, imalo je poslanstvo koje je krenulo u Njemačku.⁷⁵

5.2. Mišljenja o nastanku i nazivu Prvoprovincije u našim krajevima

251

Kako smo prethodno iznijeli, u Hrvatskoj je od 1214. godine postojao franjevački samostan – onaj u Trogiru – koji 1217. nije bio jedini. Spontano se nameće pitanje: kojoj je franjevačkoj provinciji pripadao taj i drugi samostani u Hrvatskoj? Kad je ta provincija osnovana i kako se zvala?

Na ta pitanja u franjevačkoj historiografiji nailazimo na različita mišljenja, u pravilu proturječna. S obzirom na činjenicu da je pitanje franjevačke Prvoprovincije (ili Protoprovincije) u hrvatskim krajevima među povjesničarima bilo (i do danas ostalo) predmet od velikog zanimanja, smatramo potrebnim ukratko iznijeti neka od tih mišljenja, barem ona bitnija.

⁷³ U cismontanske su praktično pripadale talijanske provincije: Lombardija, Tuscia (Toskana), Marche, Campania, Apulija, Calabria (sa Sicilijom), dok su u ultramontanske – koje su osnovane između 1217. i 1224. i bile shvaćene kao “vanjske misije” –pripadale Provansa i Pariška Francuska, Španjolska, Njemačka, Engleska, Ugarska-*Schiavonia* i Sirija (s Palestinom i mediteranskim Istokom). Usp. L. DI FONZO, *Francescani 1209 -1517*, u: *Dizionario degli Istituti di perfezione*, vol. 4, Roma, 1977., str. 475.; ISTI, *Series quaedam historicostatisticae O. F. M Conv. 1209 - 1960*, Roma 1961., str. 14.

⁷⁴ *Cronica fratris Jordani*, br. 6, str. 6–7. Usp. F. MONAY, *De Provincia Hungarica Ordinis Fratrum Minorum Conventualium, Memoriae historicae*, Romae, 1953., str. 2.; N. M. ROŠČIĆ, *Počeci*, str. 20.

⁷⁵ *Cronica fratris Jordani*, br. 5, str. 5–6. Uzroci su tih neuspjeha, ugarskog i njemačkog, različiti: ponajprije, “misionari” koji su se uputili u te krajeve bili su slabo pripremljeni; ne samo da nisu poznavali jezik naroda u kojem su željeli misijski djelovati, već su im bile strane i crkveno-političke prilike u tim krajevima. No glavni uzrok neuspjeha bio je to što ti evangelizatori nisu sa sobom nosili nikakvu (papinsku) ispravu o odobrenju ili crkvenu preporuku, zbog čega su ih sumnjičili kao krivovjerce i gdjekad uz batine, kao npr. u Njemačkoj, vraćali onamo odakle su i došli.

Irski franjevac i pisac znamenitih *Annales Minorum*, Luka Wadding,⁷⁶ postojanje provincije spominje prvi put tek 1241., i to pod nazivom *Provincia Sclavoniae sive Dalmatiae*, u kojoj se krepošću i čudesima isticao "brat Oto".⁷⁷ Nikola Papini, general franjevac konventualaca, piše kako je na generalnom kapitolu u Asizu, održanom 1230., vrlo prostrana njemačka provincija bila podijeljena na dvije provincije: *Argentinu* (tj. Srebrenu) u gornjoj Njemačkoj i *Saksonsku* u donjoj Njemačkoj. Međutim, na generalnom kapitolu, održanom 1240. u Anagniju, te su dvije njemačke provincije ponovo podijeljene: Saksonska je razdijeljena na četiri provincije (Saksonsku, Česku, Kölnsku i Dansku), dok su od Argentinske konstituirane tri kustodije (Austrijska, Ugarska i Dalmatinske) i još neke nove provincije.⁷⁸ Drugačije mišljenja nalazimo kod Jeronima Golubovića, prema kojemu provincija "Sclavoniae alias Dalmatiae, originem ducens, ut credimus, immediate ab illa Hungariae".⁷⁹ U prigodi 700. obljetnice

⁷⁶ Rodio se 16. listopada 1588. u Waterfordu, u Irskoj. Nakon što je zbog anglikanskog progona emigrirao, studira 1603. u Irskom zavodu u Lisabonu, a sljedeće godine ulazi u franjevački red u Matozinhosu (Porto). Za svećenika je zaređen 1613., nakon čega predaje teologiju u Salamanci. Godine 1818. poslan je u Rim kao teološki savjetnik cartagenskog biskupa Antonija de Treja (OFM), koji je kao poslanik Filipa III. španjolskog boravio u Rimu s ciljem postizanja konačnog proglašenja Bezgrešnog Začeca Blažene Djevice Marije. U Rimu je pružao veliku pomoć svojim prognanim sunarodnjacima. S tim je ciljem osnovao tri zavoda: Ljudevitov zavod (1627.) za irske svećeničke kandidate; Capranicu (1656.) kao mjesto novicijata za irske franjevce; Zavod sv. Izidora (1625.) kao studijsko sjedište u kojemu će biti poglavar. Zbog svojih sposobnosti bio je uključen u razne rimske kongregacije te je bio član Propaganda Fide. Papa Inocent X. imenovao ga je članom istražne komisije o jansenizmu. Odbio je kardinalsku čast. Umro je 16. studenoga 1657. u Rimu. Osim *Annales Minorum* i *Sriptores Ordinis Minorum*, značajna su mu djela: *Legatio Philippi III et IV pro definienda controversia Immaculatae Conceptionis B. M. V.*, Lovanio, 1624.; *Apologeticus de praetensio monachatu Augustiniano S. Francisci*, Madrid, 1625.; *Vita Johannis Duns Scoti*, Romae, 1644.; *De morte B. M. Virginis*, Romae, 1655.

⁷⁷ "In provincia Slavoniae sive Dalmatiae claruit frater Otto virtute et miraculis", *AM*, III, str. 70.

⁷⁸ N. PAPINI, *La storia*, str. 183-184.

⁷⁹ H. GOLUBOVICH, *Series Provinciarum*, u: *AFH* 1 (1908.), str. 13. S obzirom na prve samostane u Ugarskoj, Golubović (u istom dijelu i na istom mjestu, str. 9., br. 40) piše: "Hungaria primos conventos obtinuit an. 1228", dok o autonomiji Ugarske provincije od Saksonske piše: "Cito tamen Hungaria propriam autonomiam consequuta est, non tardius an. 1232-33., sub generalatu fr. Eliae." Na drugom mjestu (*Biblioteca Bio-Bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franciscano*, vol. II. Quaracchi, 1913., br. 28, str. 229.) Golubović iznosi novo mišljenje, potpuno različito od netom navedenog, te veli: "I frati Minori si stabilirono in Ungheria non nel 1228, come abbiamo detto altra volta (tj. u: *Series Provinciarum*, str. 9., br. 40) ma poco dopo il 1232, mandativi dal Piancarpino

osnutka franjevačkog reda (1209.), njemački franjevac i povjesničar Herbert Holzapfel objavio je *Priručnik* franjevačke povijesti u kojem tvrdi da je provincija *Sclavoniae* nastala od *Prekomorske* provincije, u razdoblju između 1226. i 1274. godine.⁸⁰

Uz spomenuta imena, pitanjem franjevačke Prvoprovincije u našim krajevima, kao i godinom njezina osnutka, s još su se većim zanimanjem bavili domaći povjesničari. Tako fra Donat Fabijanić, pišući o boravku sv. Franje u našim krajevima, konstatira da je sam sv. Franjo, kojega naziva "asiškim patrijarhom", osnovao provinciju Dalmaciju (*provincia della Dalmazia*) 1212. godine, tj. u prigodi svoga nenadanog boravka *in partibus Sclavoniae*.⁸¹ Godine 1908. svoje je mišljenje, kao reakciju na Golubovićeve tvrdnje, iznio Josip Milošević koji veli: "Provincia Sclavoniae potuit habere originem an. 1231 vel saltem an. 1232: poindeque liquide patescit eam non post sed ante Provincia Hungariae sui iuris factam esse."⁸² Iste je godine, u istoj reviji, pisao i drugi franjevac, Benedikt Rode, koji, referirajući se na Franjin dolazak u Hrvatsku 1212. godine, tvrdi da "Provincia Sclavoniae [...] quodamodo originem trahere immediate a S. P. N. Francisco et non ab alia provincia ortum habuisse" te je, tvrdi on, osnovana "ante annum 1222".⁸³ Pišući o zaslužnim članovima svoje provincije, Marin Oreb iznosi mišljenje da je Dalmatinska provincija, kako se prema njemu u početku nazivala, mogla biti osnovana u razdoblju između 1217. (najranije) i 1230. (najkasnije).⁸⁴ Međutim, sasvim je drukčijeg mišljenja Atanazije Matanić koji smatra da bi prvi samostani u Hrvatskoj pripadali Teutonskoj (Njemač-

Ministro allora della Sassonia." Da questo possiamo arguire che la giurisdizione del Piancarpino si estendeva fino all'Ungheria". Što se pak tiče provincije *Sclavoniae* alias *Dalmatiae*, on tvrdi (*Biblioteca Bio-Bibliografica*, br. 29, str. 229.) da ona "era limitrofa all'Ungheria, si potrebbe credere a lei unita fino alla sua autonomia, che ebbe lugo forse nel 1232, certamente prima del 1235".

⁸⁰ H. HOLZAPFEL, *Manuale historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Friburgi – Brisgoviae, 1909., str. 142. (Tabela). Što se tiče "Prekomorske provincije", koju Holzapfel spominje kao majku-provinciju "Sclavonske" provincije, ona je ustanovljena na generalnom kapitulu 1217. te se u izvorima naziva različitim imenima: Sirijska, Palestinska ili Istočna; njezin prvi provincijal bio je brat Ilija. Usp. B. PANDŽIĆ, *Historia Missionum Ordinis Fratrum Minorum*, vol. IV, Roma, 1974., str. 7–88.

⁸¹ D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 16.; bilj. 12, str. 35.

⁸² I. MILOŠEVIĆ, *De Provincia Sclavoniae*, u: *AFH* 1 (1908.), str. 237.

⁸³ B. RODE, *De antiquitate Provinciae Sclavoniae, O. F. M. nunc Dalmatiae*, u: *AFH* 1 (1908.), str. 505–514.

⁸⁴ M. OREB, *Zaslužni članovi*, str. 12.

koj) provinciji, koja se protezala od Rajne pa zatim preko cijele središnje i sjeveroistočne Europe, sve do ondašnjeg ujedinjenog hrvatsko-ugarskog kraljevstva. Iz te prostorno ogromne provincije, smatra Matanić, nastale su u današnjem istočnoeuropskom dijelu tri velike provincije, među kojima i provincija *Sclavoniae*, koja je postojala 1232. godine.⁸⁵ Među djelima koja su na poseban način željela osvijetliti početke prve franjevačke provincije u našim krajevima svakako je *Franjevačka Bosna* od Dominika Mandića u kojoj Mandić tvrdi da je provincija *Sclavoniae*, s tim imenom i vlastitim provincijalom, postojala već prije generalnog kapitula koji se održao u svibnju 1232., dapače i prije 1227. godine; *Provincia Sclavoniae*, veli on, najvjerojatnije je osnovana već na generalnom kapitulu 1223. i nikada nije bila dio neke predpostojeće provincije.⁸⁶ Kao Mandić, manje-više razmišlja i Justin Velnić.⁸⁷

5.3. *Provincia Hungariae* – na hrvatskom prostoru

Međutim, nasuprot svim gore spomenutim mišljenjima inozemnih i domaćih franciskanologa i povjesničara o franjevačkoj Prvoprovinciji u našim krajevima, danas prevladava potpuno drugačije i, povijesno gledano, ispravnije mišljenje, čiji je začetnik konventualac fra Dionizije Drnić. Uzimajući, naime, u obzir povijesno-političke okolnosti u kojima se Hrvatska tada nalazila,⁸⁸ on je intuitivno, i potpuno ispravno, zaključio da se provincija *Hungariae*, osnovana kao dvanaesta provincija na generalnom kapitulu 1217. godine, u stvari odnosi na provinciju koja se pro-

⁸⁵ A. MATANIĆ, *San Francesco e le origini minoritiche*, str. 316.; ISTI, *Franjevački počeci u Zadru*, str. 14.

⁸⁶ D. MANDIĆ, *Franjevačka Bosna*, str. 30.

⁸⁷ J. VELNIĆ, *Samostan sv. Frane u Zadru*, str. 28.

⁸⁸ Poslije ugasnuća hrvatske narodne dinastije, Hrvatska se od 1102. nalazila u političkoj zajednici s Ugarskom. Te je naime godine hrvatsko plemstvo, tj. predstavnici dvanaest hrvatskih plemena, potpisalo s Kolomanom ugovor, u hrvatskoj historiografiji poznat kao *Pacta conventa*, *Qualiter* ili *Apendicla*. Poslije toga Koloman se u Biogradu na Moru okrunio za hrvatskog kralja (1102.) te je svome naslovu "rex Hungariae" pridodao i "rex Chroataie Dalmatieque", naslov koji su nosili hrvatski kraljevi Petar Krešimir IV. i Zvonimir. Tako je hrvatsko kraljevstvo ušlo u *personalnu uniju* s Ugarskom, dijeleći s njom u mnogim slučajevima zajedničku sudbinu. Usp. N. KLAJČ, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1990., str. 31–33.; I. GOLDSTEIN, *Hrvatski rani sredni vijek*, Zagreb, 1995., str. 446–448.; T. RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1997., str. 59. (i ondje naznačena literatura).

stirala isključivo na hrvatskom zemljopisno-političkom području, a ne ugarskom. Iako je nominalno nosila naslov *Provincia Hungariae*, ona nije bila smještena na zemljopisnom području današnje Mađarske, nego isključivo na području južno od Drave i Dunava, tj. unutar zemljopisno-političkih granica južne i sjeverne Hrvatske. Prvi provincijal provincije *Hungariae* bio je, već spomenuti, Ivan iz Francuske (1217. – 1227.), kojega se u izvorima spominje kao *frater Johannes primus minister Provinciae Hungariae*. Za njim su u toj službi slijedili Albert iz Pise i Nikola iz Montefeltra / de Rehno.⁸⁹

Da je Drnić doista u pravu, svjedoči i činjenica da su prvi franjevci u Ugarsku došli iz Njemačke, odnosno iz Saksonske provincije, u vrijeme drugoga provincijskog mandata Ivana da Pian del Carpina (1232. – 1239.). Kao provincijal, taj se znameniti franjevac pokazao gorljivim širiteljem franjevačkog reda (*ordinis sui dilatator maximus fuit*) šaljući svoje *fratres* u razne europske zemlje, među ostalima i u Ugarsku: *“Minister enim [secundario] factus in Bhemiam, in Ungariam, in Poloniam, in Daciam et Norwegiam fratres misit.”*⁹⁰ Iako Jordan ne precizira kada je provincijal Ivan u svom drugom mandatu poslao franjevce u Ugarsku, to ipak doznajemo iz jednoga drugog izvora koji u vezi s time veli: *“[...] per Belam quartum Fratres Minores sub vexillo in Hungariam ducti sunt.”*⁹¹ Po dolasku u Ugarsku broj se Manje braće i njihovih samostana stalno povećavao, tako da je 1238. – u vrijeme Ilijina generalata (1232. – 1239.) – osnovana prva franjevačka provincija na ugarskom području, što bez ikakva sustezanja priznaju i mađarski povjesničari.⁹² Nije mogla nositi naslov *Hunga-*

⁸⁹ D. DRNIĆ, *Conspectus historicus brevis Provinciae Croatiae S. Hieronymi Ordinis Fratrum Minorum Conventualium, Conspectus Provinciae*, Zagreb, 1975., str. 2–4.; D. DRNIĆ, *Provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca*, u: *Franjo među Hrvatima*, str. 166. Ova Drnićeva intuicija danas je prihvaćena ne samo kao originalna već, u odnosu na sva dotadašnja mišljenja, i (jedino) ispravna. Usp. M. ŽUGAJ, *San Francesco in Croazia*, str. 247–310.; N. M. ROŠČIĆ, *Počeci*, str. 11–21.; E. HOŠKO, *Franjevci u Srijemu, Slavoniji i Bačkoj, potkraj srednjeg vijeka*, u: *Croatiaca Christiana Periodica*, 11 (1987.), str. 116–130.

⁹⁰ *Chronica fratris Jordani*, br. 55, str. 48.

⁹¹ *Speculum vitae B. Francisci et Sociorum eius*, Venetiis, 1504., str. 237. Usp. E. PAVICH, *Ramus viridantis olive [...] seu paraphrastica et topographica descriptio Provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero S. Joannis a Capistrano nuncupatae*, Budae, 1766., str. 2–3. Hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. vladao je od 1235. do 1270.

⁹² *“[...] in Capitulo Pentecostes a. 1238, conventus in Hungaria existentes a jurisdictione ministri Germaniae exempti, Provincia sui iuris constituita est”, F.*

riae, jer je provincija s tim naslovom već postojala u Hrvatskoj. Stoga je nazvana *Provincia Strigoniensis* (*Ostrogonska provincija*). Do te spoznaje dolazimo na temelju pisma što ga je 1238. papa Grgur IX. uputio kralju Beli IV., u kojem spominje provincijala "Fratrum Minorum Provinciae Strigoniensis" te iz jednog drugog pisma što ga je isti papa, iste godine, među ostalima, uputio "Ministro Fratrum Minorum Provinciae Strigoniensis".⁹³

5.4. Razne diobe i promjene imena

Za vrijeme Ilijina generalata u franjevačkom je redu došlo do unutarnje reorganizacije: oslanjajući se na svetopisamsku simboliku, Ilija je znatno povećao broj provincija – do čak 72 provincije – prema sedamdeset dvojici Isusovih učenika,⁹⁴ na način da je osnivao nove i dijelio postojeće.⁹⁵ Među provincijama koje je zahvatila ta Ilijina reorganizacija bila je i *Provincia Hungariae* u Hrvatskoj, koju je Ilija 1232./33. razdijelio u dvije: *Provincia Dalmatiae* u južnoj Hrvatskoj, dok je ona u sjevernoj Hrvatskoj sačuvala stari (izvorni) naslov, *Provincia Hungariae*.⁹⁶ Tako su, kao plod Ilijine reorganizacije, u hrvatsko-ugarskom kraljevstvu postojale tri franjevačke Provincije: dvije na hrvatskom području – provincija *Dalmatiae* na jugu i provincija *Hungariae* u kontinentalnom dijelu – te jedna u Ugarskoj: provincija *Strigoniensis*.⁹⁷

MONAY, *De Provincia Hungarica Ordinis Fratrum Minorum Conventualium. Memoriae historicae*, Romae, 1953., str. 2.

⁹³ BF, I, str. 248–249.; AM, III, str. 3–4.; L. AUVRAY, *Les registres de Grégoire IX*, II/10, Paris, 1907., br. 4482, 1108; br. 4484, str. 1109.; A. THEINER, *Vetera monumenta historica Hungaricam sacram illustrantia*, vol. I, Romae, 1859., str. 165–166.; O. RAYNALDUS, *Annales ecclesiastici ab anno MCXCVIII*, vol. II, Lucae, 1747., str. 190.; A. POTTHAST, *Regesta Pontificum Romanorum inde ab a. post Christum natum 1198 ad a. 1304*, vol. I, Berolini, 1874., br. 10637 i 10639, str. 901.

⁹⁴ "Voluit enim, ut dicebatur, quod sicut Ordo Fratrum Predicatorum XII habet Priores provinciales in toto orbe, vice XII Apostolorum, sic et ipse sub se haberet septuaginta duos ministros, vice septuaginta duorum discipulorum", T. ECCLESTON, *Liber de Adventu Fratrum Minorum in Angliam*, u: AF, vol. 1, str. 235. Također: *Tractatus Fr. Thomae vulgo dicti De Eccleston De adventu Fratrum Minorum in Angliam*, ed. di G. Little, Paris, 1909., str. 50–51.

⁹⁵ H. HOLZAPFEL, *Manuale historiae*, str. 140.

⁹⁶ M. ŽUGAJ, *San Francesco in Croazia*, str. 304.; ISTI, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 11., Isti, *Hrvatska Provincija franjevac konventualaca*, str. 14.

⁹⁷ D. DRNIĆ, *Provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca*, str. 166.; M. ŽUGAJ, *San Francesco in Croazia*, str. 309.

Takvo stanje trajalo je do 1239. godine, kad se, prema odredbi pape Grgura IX. (1227. – 1241.), u Rimu sastao generalni kapitul koji je svrgnuo Iliju i broj provincija sveo na *numerus clausus*, tj. 32 provincije: 16 cismontanskih i 16 ultramontanskih.⁹⁸ Kapitulaska odluka o smanjenju broja provincija imala je izravne posljedice i na tri dotadašnje provincije u hrvatsko-ugarskom kraljevstvu tako da su provincija *Hungariae* u sjevernoj Hrvatskoj i provincija *Strigoniensis* u Ugarskoj ujedinjene u jednu provinciju, pod nazivom *Provincia Regni Hungariae* ili jednostavno *Provincia Hungariae*, dok je *Provincia Dalmatiae* u južnoj Hrvatskoj dobila naziv *Provincia Sclavoniae*.⁹⁹ K tome, kapitul je donio i druge odluke koje su se odnosile na samostane tako da je *Provincia Sclavoniae* uz samostane koji su prethodno pripadali provinciji *Dalmatiae*, dobila i neke samostani u Istri koji su do tada pripadali provinciji u Trevisanskoj marki. S tim kapitulskim odlukama *Provincia Sclavoniae* poprimila je velike razmjere protežući se duž cijele istočnojadranske obale: od Trsta do Drača (u Albaniji).¹⁰⁰ Sjedište joj se često mijenjalo – nekad je bilo u Zadru, a nekad u Splitu, ovisno o političkim (ne)prilikama između hrvatsko-ugarskog kraljevstva i Republike Venecije – i imala je četiri kustodije: *Dubrovačku* (Ragusina), *Splitsku ili Zadarsku* (Spalatensis vel Jadrensis), *Rapsku* (Arbensis) i *Istarsku* (Ystriae).

⁹⁸ *Cronica fratris Jordani*, br. 66 – 67, str. 58. “In absolutione fratris Heliae provi- sum fuit, ut tantum triginta due administrationes essent in Ordine, XVI scilicet ultra montes et XVI citra”, T. ECCLESTON. *Liber de Adventu*, str. 236. Usp. *Tractatus Fr. Thomae vulgo dicti De Eccleston De adventu*, str. 54; H. HOLZAPFEL, *Manuale historiae*, str. 141. Fra Ilija je za generala Reda izabran na generalnom kapitolu u Rijetiju 1232.; bio je drugi Franjin nasljednik. Osim despotskog ponašanja, koje je obilježilo njegov generalat, i enormno umnažanje provincija bilo je među krivnjama koje su mu Manja braća pripisivala. Usp. D. SPARACIO, *San Antonio di Padova e frate Elia*, u: *MF 17* (1916.), str. 1–57.

⁹⁹ M. ŽUGAJ, *I Conventi dei Minori Conventuali*, str. 52.; ISTI, *Hrvatska Provincija franjevac konventualaca*, str. 14.

¹⁰⁰ Golubovićev *Series Provinciarum* (u: *Biblioteca Bio-Bibliografica*, II., str. 241–258.) broj samostana u *Provincia Sclavoniae* bio bi slijedeći: *Series Hispanica*: 16 samostana; *Series Capituli Argentinae*: 18 samostana; *Series Anglicana*: 17 samostana; *Series Saxonica*: 24 samostana; *Series Berolinensis*: 24 samostana; *Series Capituli Neapolitani*: 22 samostana; *Series Hibernica*: 23 samostana; *Series Paulini de Venetia*: 23 samostana; *Series Ragusina*: 30 samostana; *Series Bartholomei Pisani*: 25 samostana; *Series Italica*: 25 samostana.

U Dubrovačku kustodiju pripadali su samostani¹⁰¹ u Draču,¹⁰² Ulcinju, Skadru, Baru, Kotoru,¹⁰³ Dubrovniku, na otoku Daksi (kraj Dubrovnika) i Korčuli.¹⁰⁴

Splitskoj ili *Zadarskoj kustodiji*¹⁰⁵ pripadali su samostani u Splitu, Trogiru,¹⁰⁶ Šibeniku,¹⁰⁷ Skradinu, Bribiru,¹⁰⁸

¹⁰¹ Popis kustodija s odnosnim samostanima donose dva važna spisa: *Provinciale Ordinis Fratrum Minorum vetustissimum* (a cura di C. Eubel, Ad Claras Aquas, 1892., str. 68–69.) i *De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Iesu* (u: AF 4, str. 528.). Prvi (*Provinciale*) napisao je Paulin iz Venecije u razdoblju između 1335./39., dok je drugi spis (*De conformitate*) sastavio Bartul Pisanski 1389./90. godine. Popis također donose: P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 274–275.; AM, IV, str. 149.; AM, IX, str. 209–211.; *Bularium franciscanum*, V, str. 595–597.; D. FABIANICH, *Storia dei Frati Minori*, I, str. 145.

¹⁰² “[...] vbi floruit Beatus Antonius Dyrrhachinus miraculis clarus et Episcopus Dyrracii, qui plures annos Saracenis religionem et fidem Christi predicauit”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 274v.; P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 283, str. 68.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹⁰³ “[...] vbi floruit Beatus Adam socius Diui Antonij Dyrrhachini in predicatione, et nostro tempore claruit Magister Franciscus”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 274v.; P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 284, str. 68.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹⁰⁴ Na molbu provincijala Nikole iz Zadra papa Bonifacije IX. bulom je *Ad ea*, iz 1402., izdvojio iz Dubrovačke kustodije samostane u Draču, Ulcinju, Baru i Skadru te s njima ustanovio novu, tj. petu, kustodiju, nazvanu *Dračka kustodija*. Nakon uspostave te kustodije Dubrovačka je kustodija spala na samo tri samostana: Dubrovnik, Daksu i Kotor. Dračka je kustodija postojala do 1464., kad su Turci zauzeli Drač. Njezino je sjedište zatim preneseno u Kotor zbog čega je i kustodija nazivana *Kotorska*, a pripadali su joj samostani u Kotoru, Baru, Liješu i Ulcinju. Međutim, kad su Turci zauzeli i to područje, ti su samostani srušeni ili teško oštećeni. Usp. BF, VII, str. 159.; V. MALAJ, *Apostolsko i kulturno djelovanje franjevacu među vjernicima albanskog naroda*, u: *Kačić* 14 (1982.), str. 265–266.

¹⁰⁵ Dvostrukost u nazivu ove kustodije, kako smo već napomenuli, proizlazila je iz tadašnjih političkih (ne)prilika na našoj obali. Budući da se Zadar od 1202. godine nalazio pod mletačkom vlašću, kad su ga križari četvrte vojne osvojili za Veneciju, razumljivo je da se sjedište kustodije nalazilo izvan dosega mletačke vlasti, tj. u Splitu. Stoga i Paulin iz Venecije, kad u razdoblju 1335./39. piše svoj *Provinciale*, stavlja Split kao sjedište kustodije. Međutim, kad je hrvatsko-ugarski kralj Ljudevit I. “Veliki” (1342. – 1382.) oko 1360. reintegrirao Zadar u sastav Hrvatske, tada su se stvorile prilike da se sjedište kustodije premjesti u njezino središte, odnosno u Zadar. Tako ju je Bartul Pizanski, pišući 1389./90. svoj *De conformitate*, mogao nazvati *Custodia Jadrensis*. I Paulin i Bartul bili su u pravu, svaki u svoje vrijeme.

¹⁰⁶ “[...] vbi conditus est B. Ioannes de Tragurio, cuius corporis puluis sanabat aegrotos”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.; P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 285, str. 68.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹⁰⁷ “[...] vbi hodie vivit Magister Simon Musaeus, qui fuit Prouincialis Dalmatiae, et magister Iulius Musaeus eius germanus frater, et eiusdem Prouinciae Minister”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

¹⁰⁸ “[...] vbi iacet quidam B. Andreas”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.; P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 286, str. 68.: “[...] qui plurima miracula exercuit”; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528

Zadru,¹⁰⁹ Pagu, zatim “locum extra Iadram super insulam, qui S. Hieronymi uocatur” (tj. Ugljan), Pašman te “locum Podnoui” (danas Novi Vinodolski).

Rapskoj kustodiji pripadali su samostani u Rabu,¹¹⁰ Senju, Krku,¹¹¹ Cresu¹¹² i “locum Modrusie” (tj. Modruš).

Istarska kustodija imala je samostane u Puli,¹¹³ Poreču, Piranu,¹¹⁴ Kopru,¹¹⁵ Trstu, Miljama i u “locum Vallis” (tj. u Balama).¹¹⁶

U tim je samostanima živio veliki broj Manje braće, ali o točnom broju teško je govoriti. Ipak, uzme li se u obzir propis Narbonskih konstitucija,¹¹⁷ prema kojima se samostanima smatralo one kuće u kojima stalno boravi trinaest i više braće,¹¹⁸ tada se može reći da je u gore navedenim samostanima živjelo oko 380 do 390 Manje braće.

¹⁰⁹ “[...] vbi floruit Magister Micael de Iadera, Prouincialis Dalmatiae, Inquisitor haereticae prauitatis et Episcopus Absarensis”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

¹¹⁰ “[...] vbi hodie viuit magister Simon Arbensis, vir propter probitatem vitae commendatione dignus”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

¹¹¹ “[...] vbi floruit mag. Mattheus Prouincialis Dalmatiae”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

¹¹² “In quo iacet fr. Michael homo sanctitate et prodigiis fulgidus”, P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 287, str. 69.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹¹³ “[...] vbi Beatus Otho (Deo operante) multis praefulsit miraculis. Hunc locum plurimum illustrauit magister Antonius Episcopus Polae in Absaro”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 288, str. 69.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹¹⁴ “[...] vbi floruit magister Valengus Prouincialis”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

¹¹⁵ “[...] vbi iacet Frater Monaldus, qui Summam composuit, Monaldinam ab eius nomine dictam: multum enim valuit in Decretalibus”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275.

P. DE VENETIA, *Provinciale*, bilj. 289, str. 69.; B. DE PISA, *De conformitate*, str. 528.

¹¹⁶ “[...] vbi iacet F. Iulianus, eiusque festum ibidem celebratur”, P. R. DE TOSSIGNANO, *Historiarum Seraphicae Religionis*, str. 275. O istom Julijanu govori i P. de Venetia (*Provinciale*, bilj. 290, str. 69.) te veli da on “iacet” u Trstu, dok B. de Pisa (*De conformitate*, str. 528.), kao i Tossignano, stavlja Julijana u Bale.

¹¹⁷ O Narbonskim konstitucijama koje su proglašene na generalnom kapitulu u Narboni 1260. godine vidi: M. BIHL, *Statuta generalia Ordinis edita in capitulis generalibus celebratis Narbonae an. 1260, Assisii an. 1279 atque Parisiis an. 1292 (editio critica et synoptica)*, u: *AFH* 34 (1941.), str. 284–358.

¹¹⁸ “Conuentum autem dicimus, ubi tredecim fratres et supra possint continue commorari”, *S. Bonaventurae Opera omnia*, vol. VIII, Ad. Claras Aquas, 1898., str. 461.

Provincia Sclavoniae nosila je taj naslov sve do pred kraj 14. stoljeća, točnije do generalnog kapitula u Kölnu (*Colonia Agripina*) 1393. godine, koji je naredio promjenu naslova u *Provincia Dalmatiae*. Isti je kapitul naredio i promjena zaštitnika: umjesto svetog Serafina (sv. Franjo) – naslov je ustupljen umbrijskoj provinciji – dobila je novog zaštitnika: sv. Jeronima. Ta promjena, ili bolje reći naredba, braći u provinciji nikako se nije svidjela te je izazvala veliko nezadovoljstvo. Unatoč tome što je provincijal fra Nikola iz Zadra izrazio svoje nezadovoljstvo nametnutim promjenama, kapitul je ostao neumoljiv. Problem je stigao do Rimske kurije i trebao ga je riješiti sam papa. I doista, nakon pet godina Bonifacije IX. je 10. travnja 1389. objavio bulu *Apostolicae sedis circumspecta* kojom je *ob nonnullas rationabiles causas* potvrdio kapitulsku odluku iz 1393. Ipak, prema papinskoj odluci, sva prava i povlastice koje je do tada uživala *Provincia Sclavoniae*, prešla su na *Provincia Dalmatiae*, koja je u biti ostala ista provincija, ali s drugim nazivom, s novim nebeskim zaštitnikom i novim pečatom.¹¹⁹

ZAKLJUČAK

Kako je vidljivo, sljedbenici sv. Franje Asiškoga prisutni su u našim krajevima od samih početaka franjevačkog reda. Nakon samostana u Trogiru, koji predstavlja prvi franjevački samostan u franjevačkom svijetu izvan Italije, Manja su braća u našim krajevima bila u stalnom porastu, kako brojem članova tako i svojih samostana. Kad su nakon generalnog kapitula 1217. provincijali vodili sa sobom braću u europske i prekomorske zemlje koje su im bile dodijeljene, to se s Manjom braćom in partibus Sclavoniae nije dogodilo: njih nitko nije vodio, jer oni su te godine na hrvatskom tlu već bili brojni i u osoblju i u samostanima. Uspostava *Provinciae Hungariae*, smještene isključivo unutar političkih granica srednjevjekovnoga hrvatskog kraljevstva, samo je potvrdila tu činjenicu.

¹¹⁹ “[...] quod Provincia Sclavoniae iuxta morem dicti ordinis de coetero Provincia Dalmatiae nuncuparetur, ac priores et alii fratres dicti ordinis, qui sigillo seu sculptura aut imagine Seraphin in illa Provincia utebantur, ex tunc sigillo seu sculptura aut imagine sancti Hieronymi uterentur, ut omnibus privilegiis et indulgentiis quibus sub huiusmodi Provincia Sclavoniae utuntur sub Provincia Dalmatiae praedicta uti gaudere valeant, concedere de benignitate apostolica digneremur”, *BF*, VII, str. 82.

FRANCISCANS IN OUR REGION IN THE 13TH CENTURY

Summary

This article is divided into five parts. In the first part the author talks about the unexpected stay of Francis of Assisi in Croatia. The second part discusses various legends associated with Francis' residing in our region, while the third part presents historical foundation of the monastery in Trogir, the first Franciscan monastery in our region. The following parts, third and fourth, present spreading of Franciscan movement in the costal and continental Croatia and, finally, the first province which Friars Minor and their monasteries belonged to, putting forward, in contrast to the old and traditional views, a new view on the issue of the Franciscan Province on Croatian soil.

Key words: *Francis of Assisi, General Chapter, Friars Minor, province, monastery, First Province*